"સહકાર દ્વારા સમૃદ્ધિ"

સહકાર મંત્રાલયની મુખ્ય પહેલ

(6થ જુલાઈ 2021 - 14થ જૂન 2023)

(એ) પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓનું આર્થિક સુદ્રઢીકરણ

1. PACS ને બહુહેતુક બનાવવા માટે આદર્શ પેટા-કાયદાઓ

PACS માટેના આદર્શ પેટા-કાયદાઓ સહકાર મંત્રાલય દ્વારા તમામ રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો, રાષ્ટ્રીય સંઘો અને અન્ય હિસ્સેદારો સાથે પરામર્શ કર્યા પછી તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા અને 05 જાન્યુઆરી 2023ના રોજ પરિપત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા. તેનાથી PACS/LAMPS ની આવકના સ્રોતોમાં વધારો થશે અને ડેરી, મત્સ્યપાલન, સંગ્રહણ વિગેરે જેવા 25થી વધુ નવા ક્ષેત્રોમાં રોજગારીની નવી તકોનું સર્જન થશે. અત્યાર સુધીમાં, 23 રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા દત્તક લેવામાં આવ્યા છે અને અન્ય રાજ્યોમાં દત્તક લેવાનું કામ પ્રગતિમાં છે.

2. કમ્પ્યુટરાઇઝેશન મારફતે PACS ને મજબૂત બનાવવું

કુલ 63,000 કાર્યલક્ષી PACS/LAMPS ને એક જ નેશનલ સોફ્ટવેર નેટવર્ક દ્વારા નાબાર્ડ સાથે જોડવામાં આવી રહ્યા છે. અત્યાર સુધીમાં, 24 રાજ્યો અને 4 કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાંથી કુલ 58,383 PACS ના કમ્પ્યુટરાઇઝેશન માટેની દરખાસ્તો પ્રાપ્ત થઈ છે. આ માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા રાજ્યોને હાર્ડવેરની ખરીદી, ડિજિટાઇઝેશન અને સપોર્ટ સિસ્ટમ સેટ કરવા માટે કુલ રૂ. 437.17 કરોડ જારી કરવામાં આવ્યા છે. નાબાર્ડ દ્વારા રાષ્ટ્રીય સંકલિત સોફ્ટવેર તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. રાજ્યો દ્વારા હાર્ડવેરની પ્રાપ્તિ અને સિસ્ટમ ઇન્ટિગ્રેટરને અંતિમ સ્વરૂપ આપ્યા બાદ કમ્પ્યુટરાઇઝેશન શરૂ થશે. આ પહેલ PACS માં કાર્યક્ષમતા અને પારદર્શિતા વધારશે.

3. દરેક પંચાયત/ગામમાં બહુહેતુક PACS /ડેરી /મત્સ્યોદ્યોગ સહકારી મંડળીઓ (2 લાખ નવી મંડળીઓ) ની સ્થાપના કરવી

15 ફેબ્રુઆરી, 2023ના રોજ કેબિનેટ દ્વારા મંજૂર કરાયેલી આ યોજનામાં આગામી 5 વર્ષમાં અત્યાર સુધી આવરી ન લેવાયેલ પંચાયતો/ગામોમાં 2 લાખ નવી બહુહેતુક PACS/ડેરી/ મત્સ્યોદ્યોગ સહકારી મંડળીઓ સ્થાપવાનો લક્ષ્યાંક છે. આ અંતર્ગત ભારત સરકારની વિવિધ યોજનાઓને પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓના સ્તરે જોડવામાં આવશે. આ યોજનાના અમલીકરણ માટે આંતર-મંત્રાલય સમિતિ, રાષ્ટ્રીય સ્તરની સંકલન સમિતિ, રાજ્ય સ્તરની સહકારી વિકાસ સમિતિઓ અને જિલ્લા સ્તરની સહકારી વિકાસ સમિતિઓની રચના કરવામાં આવી છે. મંત્રાલય દ્વારા તમામ રાજ્યો સાથે બેઠકો યોજવામાં આવી રહી છે. NABARD, NDDB અને NFDB દ્વારા નવી મંડળીઓની સ્થાપના સંબંધિત કાર્ય યોજના તૈયાર કરવામાં આવી છે અને આ યોજના પર કામ શરૂ થઈ ગયું છે.

4. ખાદ્ય સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા માટે સહકારી ક્ષેત્રમાં વિશ્વનો સૌથી મોટો વિકેન્દ્રિત અનાજ સંગ્રહ કાર્યક્રમ

31 મે, 2023 ના રોજ કેબિનેટ દ્વારા મંજૂર કરાયેલી આ યોજના હેઠળ, ભારત સરકારની વિવિધ યોજનાઓના સંકલન દ્વારા વિવિધ પ્રકારની કૃષિ માળખાગત સુવિધાઓ જેમ કે ગોડાઉન, કસ્ટમ હાયરિંગ સેન્ટર, પ્રોસેસિંગ યુનિટ, વાજબી ભાવની દુકાનો વિગેરે PACS સ્તરે બનાવવામાં આવશે.

આ યોજના દેશની ખાદ્ય સુરક્ષાને સુનિશ્ચિત કરશે, ખાદ્યાન્નનો બગાડ ઘટાડશે, ખેડૂતોને તેમની પેદાશો માટે વધુ સારા ભાવ આપશે અને PACS સ્તરે જ વિવિધ કૃષિ જરૂરિયાતો પૂરી કરશે. આ યોજનાનો અમલ રાજ્યોના સહયોગથી પાયલોટ પ્રોજેક્ટ દ્વારા શરૂ કરવામાં આવી રહ્યો છે, અને તેનું સંકલન આંતર-મંત્રાલય સમિતિ, રાષ્ટ્રીય સ્તરની સંકલન સમિતિ, રાજ્ય સ્તરીય સહકારી વિકાસ સમિતિ અને જિલ્લા સ્તરીય સહકારી વિકાસ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવશે.

5. ઇ-સેવાઓની વધુ સારી સુલભતા માટે સામાન્ય સેવા કેન્દ્રો **(CSCs)** તરીકે PACS

PACS દ્વારા CSC સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે સહકાર મંત્રાલય, ઇલેક્ટ્રોનિક્સ અને માહિતી પ્રૌદ્યોગિકી મંત્રાલય, નાબાર્ડ અને CSC ઇ-ગવર્નન્સ સર્વિસિસ ઇન્ડિયા લિમિટેડ વચ્ચે 02.02.2023 ના રોજ એમઓયુ પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા છે, જેના પછી હવે CSC દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી 300 થી વધુ ઇ-સેવાઓ PACS દ્વારા પણ પ્રદાન કરવામાં આવશે. અત્યાર સુધીમાં 15,000 થી વધુ PACSને CSC તરીકે ઓનબોર્ડ કરવામાં આવ્યા છે અને અન્ય PACS ના ઓનબોર્ડિંગનું કામ પણ પ્રગતિમાં છે. ઓનબોર્ડેડ PACS ને CSC-SPV અને નાબાર્ડ દ્વારા પણ તાલીમ આપવામાં આવી રહી છે.

6. PACS દ્વારા નવા ખેડૂત ઉત્પાદક સંગઠનો (FPOs) ની રચના

FPO યોજના હેઠળ, સહકારી ક્ષેત્રમાં રાષ્ટ્રીય સહકારી વિકાસ નિગમ (NCDC) ને 1100 વધારાના FPO ફાળવવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે. હવે, PACS FPO તરીકે કૃષિ સંબંધિત અન્ય આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ કરી શકશે. આ પહેલ સહકારી મંડળીઓના સભ્યોને તેમની પેદાશોના વાજબી અને લાભદાયી ભાવ મેળવવા માટે જરૂરી બજાર જોડાણ પ્રદાન કરવામાં પણ મદદરૂપ થશે.

7. એલપીજી ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશિપ માટે PACS ની પાત્રતા

પેટ્રોલિયમ મંત્રાલય PACS ને LPG ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશિપ માટે પાત્ર બનાવવા માટે નિયમોમાં સુધારો કરી રહ્યું છે, ત્યારબાદ PACS પણ LPGનું વિતરણ કરી શકશે. આનાથી PACS ને તેમની આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ વધારવા અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં રોજગારીની નવી તકો ઊભી કરવાનો વિકલ્પ મળશે.

8. PACS દ્વારા સંચાલિત બલ્ક કન્ઝ્યુમર પેટ્રોલ પંપને રિટેલ આઉટલેટમાં રૂપાંતરિત કરવાની પરવાનગી

પેટ્રોલિયમ અને કુદરતી ગેસ મંત્રાલય હાલના બલ્ક ગ્રાહક લાઇસન્સધારક PACS ને રિટેલ આઉટલેટ્સમાં રૂપાંતરિત કરવા સંમત થયું છે. નવી પેટ્રોલ પંપની ડીલરશીપ માટે પણ PACS ને પ્રાથમિકતા આપવામાં આવશે. આ જોગવાઈઓ PACS ના નફામાં વધારો કરશે અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં રોજગારીની નવી તકો ઊભી કરશે.

9. ગ્રામીણ સ્તરે જેનરિક દવાઓની પહોંચ માટે જન ઔષધિ કેન્દ્ર તરીકે PACS

06 જૂન, 2023 ના રોજ માનનીય રસાયણ અને ખાતર મંત્રી સાથે માનનીય ગૃહ અને સહકાર મંત્રીની અધ્યક્ષતામાં યોજાયેલી બેઠકમાં, ઓળખાયેલ PACS પર ઓગસ્ટ, 2023 સુધીમાં 1,000 જન ઔષધિ કેન્દ્રો અને ડિસેમ્બર, 2023 સુધીમાં 2,000 જન ઔષધિ કેન્દ્રો ખોલવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો. આ પહેલથી, ગ્રામ/બ્લોક સ્તરે સામાન્ય લોકોને સસ્તી જેનરિક દવાઓ ઉપલબ્ધ થશે અને PACS ને રોજગારીની વધારાની તકો મળશે. રાજ્ય સરકાર દ્વારા રુચિ ધરાવતા PACS ને ઓળખવામાં આવશે અને ઑનલાઇન અરજી કરવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવામાં આવશે.

10. ખાતર વિતરણ કેન્દ્ર તરીકે PACS

06 જૂન, 2023 ના રોજ માનનીય ગૃહ બાબતો અને સહકાર મંત્રીની અધ્યક્ષતામાં માનનીય રસાયણ મંત્રી સાથે યોજાયેલી બેઠકમાં, કાર્યકારી PACS ને ખાતર રિટેલર્સ, પ્રધાન મંત્રી કિસાન સમૃદ્ધિ કેન્દ્રો (PMKSK) અને ખાતર અને જંતુનાશકોના છંટકાવ માટે ડ્રોન સાહસિકો તરીકે કાર્ય કરવા માટે પાત્ર બનાવવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે. આ ડ્રોનનો ઉપયોગ મિલકતોના સર્વે માટે પણ થઈ શકે છે. આ પગલું PACS સ્તરે ખેડૂતોને ખાતરની ઉપલબ્ધતા સુનિશ્ચિત કરશે અને PACSમાં નવા વ્યવસાયની તકો ઊભી કરશે.

11. PACS સ્તરે પીએમ-કુસુમ યોજનાનું કેન્દ્રાભિસરણ

PACSનું માળખું અને પહોંચ, જે 13 કરોડ ખેડૂત સભ્યો સાથે સીધું જોડાણ ધરાવે છે, તેનો લાભ પંચાયત સ્તરે વિકેન્દ્રિત સૌર પાવર પ્લાન્ટ સ્થાપવા માટે લઈ શકાય છે. આ સાથે, PACS સાથે

જોડાયેલા ખેડૂતો કૃષિ ડીઝલ પંપને સોલાર એગ્રીકલ્ચર વોટર પંપ સાથે બદલી શકે છે અને તેમની જમીનની પરિઘ પર ફોટોવોલ્ટેઇક મૉડ્યુલ સ્થાપિત કરીને તેમની ઊર્જા સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરી શકે છે, જેનાથી યોજનાની પહોંચ છેલ્લા માઈલ સુધી વિસ્તારી શકાય છે. વધુમાં, PACS અને તેના સભ્ય ખેડૂતોને આવકના વૈકલ્પિક સ્રોતો મળશે. સહકાર મંત્રાલય દ્વારા એક કન્સેપ્ટ નોટ તૈયાર કરવામાં આવી છે અને આ વિષય પર MNRE ને મોકલવામાં આવી છે અને આ દરખાસ્ત પર માનનીય નવી અને નવીનીકરણીય ઊર્જા મંત્રી સાથે સચિવ (સહકાર)ની બેઠક યોજવામાં આવી છે.

(બી) સહકારી મંડળીઓ માટે આવકવેરા કાયદામાં રાહત

12. સહકારી મંડળીઓ માટે આવકવેરા પરના સરચાર્જમાં ઘટાડો

રૂ. 1 કરોડથી રૂ. 10 કરોડની આવક ધરાવતી સહકારી મંડળીઓ માટે આવકવેરા પરનો સરચાર્જ કંપનીઓની સમકક્ષ 12% થી ઘટાડીને 7% કરવામાં આવ્યો છે. આનાથી સહકારી મંડળીઓ પર આવકવેરાનું ભારણ ઘટશે અને સભ્યોના લાભ માટે કામ કરવા મંડળીઓ પાસે વધુ મૂડી ઉપલબ્ધ થશે.

13. સહકારી મંડળીઓ પર લઘુત્તમ વૈકલ્પિક કર (MAT) માં ઘટાડો

સહકારી મંડળીઓ માટે લઘુત્તમ વૈકલ્પિક કર દર 18.5% થી ઘટાડીને 15% કરવામાં આવ્યો છે. આ જોગવાઈ સાથે, હવે આ બાબતે સહકારી મંડળીઓ અને કંપનીઓ વચ્ચે સમાનતા છે. આનાથી સહકારી મંડળીઓ મજબૂત થશે અને સહકારી ક્ષેત્રનું વિસ્તરણ થશે.

14. PACS અને PCARDBs દ્વારા રોકડ થાપણો અને રોકડ લોનની મર્યાદામાં વધારો

PACS અને પ્રાથમિક સહકારી કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસ બેંકો (PCARDBs) દ્વારા રોકડ થાપણો અને રોકડ લોન માટેની મર્યાદા પ્રતિ સભ્ય 20,000 રૂપિયાથી વધારીને 2 લાખ રૂપિયા કરવામાં આવી છે. આ જોગવાઈ તેમની પ્રવૃત્તિઓને સરળ બનાવશે, તેમના વ્યવસાયમાં વધારો કરશે અને મંડળીઓના સભ્યોને લાભ આપશે.

15. નવી ઉત્પાદન કરતી સહકારી મંડળીઓ માટે કરમાં કાપ

31 માર્ચ, 2024 સુધીમાં ઉત્પાદનની કામગીરી શરૂ કરનારી નવી ઉત્પાદન કરનારી સહકારી મંડળીઓ પર સરચાર્જ સાથેના 30% સુધીના વર્તમાન ટેક્સ દરની સામે 15% ના ફ્લેટ દરે ટેક્સ લાગશે. આ જોગવાઈ સાથે, હવે આ બાબતે સહકારી મંડળીઓ અને કંપનીઓ વચ્ચે સમાનતા છે. આનાથી ઉત્પાદન ક્ષેત્રે નવી સહકારી મંડળીઓની રચનાને પ્રોત્સાહન મળશે.

16. રોકડ ઉપાડમાં ટેક્સ ડિડક્ટેડ એટ સોર્સ (TDS) ની મર્યાદામાં વધારો

કેન્દ્રીય બજેટ 2023-24 દ્વારા, સ્રોત પર કર કપાત વિના સહકારી મંડળીઓની રોકડ ઉપાડ મર્યાદા પ્રતિ વર્ષ રૂ.1 કરોડથી વધારીને રૂ.3 કરોડ કરવામાં આવી છે. આ જોગવાઈ સહકારી મંડળીઓ માટે ટેક્સ ડિડક્ટેડ એટ સોર્સ (TDS) બચાવશે, જેનો તેઓ તેમના સભ્યોના લાભ માટે કામ કરવા માટે ઉપયોગ કરી શકશે.

17. આવકવેરા કાયદાની કલમ 269ST હેઠળ રોકડ વ્યવહારોમાં રાહત

સહકારી મંડળીઓ અગાઉ તેમના વિતરકો સાથેના કરારને 'એક ઘટના' ગણતી હતી અને આખા વર્ષમાં તે વિતરક સાથેના તમામ વ્યવહારોમાં, જો રોકડ રસીદ બે લાખ રૂપિયાથી વધુ હોય, તો તે કરપાત્ર ગણવામાં આવતી હતી અને આવકવેરા દંડ તરીકે તેના પર લાદવામાં આવ્યો હતો. આવકવેરા વિભાગે એક પરિપત્ર જારી કરીને સ્પષ્ટ કર્યું છે કે હવે સહકારી મંડળીઓ દ્વારા તેમના વિતરકો સાથે કરેલા 'કોન્ટ્રાક્ટ'ને 'ઇવેન્ટ' તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં. આ સ્પષ્ટતા સાથે, સહકારી મંડળીઓ દ્વારા તેમના વિતરક સાથે કરવામાં આવેલ 2 લાખથી વધુના દરેક રોકડ વ્યવહારને અલગથી ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે, જેથી તેમની પાસેથી આવકવેરા દંડ વસૂલવામાં નહીં આવે. આ સાથે, રાજ્ય અને જિલ્લા દૂધ સંઘો હવે બેંકની રજાઓ દરમિયાન તેમના વિતરકો પાસેથી રોકડમાં ચુકવણી મેળવીને સભ્ય દૂધ ઉત્પાદકોને રોકડમાં ચૂકવણી કરી શકશે.

(સી) સહકારી બેંકોને પડતી મુશ્કેલીઓનું નિવારણ

18. શહેરી સહકારી બેંકો (UCBs) હવે તેમના વ્યવસાયને વિસ્તારવા માટે નવી શાખાઓ ખોલી શકશે.

19. UCB પણ વાણિજ્યિક બેંકોની જેમ બાકી લોનની વન-ટાઇમ સેટલમેન્ટ કરી શકશે.

20. UCB ને આપવામાં આવેલ પ્રાયોરિટી સેક્ટર લેન્ડિંગ (PSL) લક્ષ્યો હાંસલ કરવા માટે વધારાની સમય મર્યાદા આપવામાં આવી છે.

21. UCB સાથે નિયમિત ક્રિયાપ્રતિક્રિયા માટે RBI માં નોડલ અધિકારીની નિયુક્તિ કરવામાં આવી છે.

22. RBI એ UCB ને તેમના ગ્રાહકોને ડોર-સ્ટેપ બેંકિંગ સેવાઓ પ્રદાન કરવાની મંજૂરી આપી છે.

23. RBI એ ગ્રામીણ અને શહેરી સહકારી બેંકો માટે વ્યક્તિગત હાઉસિંગ લોનની મર્યાદા બમણી કરી છે.

24. ગ્રામીણ સહકારી બેંકો હવે કોમર્શિયલ રિયલ એસ્ટેટ - રેસિડેન્શિયલ હાઉસિંગ સેક્ટરને ધિરાણ આપી શકશે, જેનાથી તેમના વ્યવસાયમાં વૈવિધ્ય આવશે.

25. CGTMSE ના સભ્ય ધિરાણ સંસ્થાઓ [MLIs] તરીકે સહકારી બેંકોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ સાથે હવે સભ્ય સહકારી બેંકો આપવામાં આવેલી લોન પર 85 ટકા સુધીના જોખમ કવરેજનો લાભ લઈ શકશે. આ સાથે, સહકારી ક્ષેત્રના સાહસો પણ હવે સહકારી બેંકો પાસેથી 5 કરોડ રૂપિયા સુધીની કોલેટરલ ફ્રી લોન મેળવી શકશે.

26. આધુનિક 'આધાર એબલ્ડ પેમેન્ટ સિસ્ટમ' (AePS) માં સહકારી બેંકોને ઓનબોર્ડ કરવા માટેની લાયસન્સ ફીને વ્યવહારોની સંખ્યા સાથે લિંક કરીને ઘટાડવામાં આવી છે. આ ઉપરાંત, સહકારી નાણાકીય સંસ્થાઓ પણ પૂર્વ-ઉત્પાદન તબક્કાના પ્રથમ ત્રણ મહિના માટે મફતમાં સુવિધા મેળવી શકશે. આ સાથે હવે ખેડૂતો તેમના ફિંગરપ્રિન્ટ વડે ઘરે બેઠા બેંકિંગની સુવિધા મેળવી શકશે.

(ડી) સહકારી ખાંડની મિલોને પુનરુત્થાન

27. સહકારી ખાંડ મિલોને આવકવેરામાંથી રાહત

સહકારી ખાંડ મિલોએ ખેડૂતોને શેરડીના ઊંચા ભાવની ચૂકવણી પર વાજબી અને લાભદાયી ભાવ અથવા રાજ્ય સલાહ આપેલી કિંમત સુધી વધારાનો આવકવેરો ચૂકવવો પડશે નહીં. આ જોગવાઈથી સહકારી ખાંડ મિલો હવે તેમના સભ્યોને શેરડીના ઊંચા ભાવ આપી શકશે અને આ ઊંચા ખર્ચ પર તેમને આવકવેરામાં કપાત મળશે.

28. સહકારી ખાંડ મિલોના આવકવેરા સંબંધિત દાયકાઓ જૂના પડતર પ્રશ્નોનું નિરાકરણ

કેન્દ્રીય બજેટ 2023-24 દ્વારા જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે મૂલ્યાંકન વર્ષ 2016-17 પહેલા સહકારી ખાંડ મિલોએ શેરડીના ખેડૂતોને કરેલી ચૂકવણીને ખર્ચ તરીકે દાવો કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે. આનાથી તેઓ લગભગ 10,000 કરોડ રૂપિયાની રાહત મેળવી શકશે, આમ દાયકાઓથી પડતર આવક વેરાના પ્રશ્નોનું નિરાકરણ આવશે.

29. સહકારી ખાંડ મિલોને મજબૂત કરવા માટે NCDC દ્વારા રૂ. 10,000 કરોડની ઋણ યોજના

સહકાર મંત્રાલયે 'સહકારી ખાંડ મિલોને મજબૂત કરવા માટે NCDCને ગ્રાન્ટ-ઇન-એઇડ' નામની નવી યોજના શરૂ કરી છે, જે હેઠળ ભારત સરકાર નાણાકીય વર્ષ 2022-23 અને 2023-24 દરમિયાન NCDCને રૂ. 1,000 કરોડનું અનુદાન આપશે. NCDC આ અનુદાનનો ઉપયોગ સહકારી ખાંડ મિલોને રૂ. 10,000 કરોડ સુધીની લોન આપવા માટે કરશે, જેનો ઉપયોગ તેઓ ઇથેનોલ પ્લાન્ટ સ્થાપવા અથવા સહ ઉત્પાદન પ્લાન્ટ સ્થાપવા અથવા કાર્યકારી મૂડી માટે અથવા ત્રણેય હેતુઓ માટે કરી શકશે.

30. સહકારી ખાંડ મિલોને ઇથેનોલની ખરીદી અને કોજેન પાવર પ્લાન્ટની સ્થાપનામાં પ્રાધાન્ય

ઇથેનોલ બ્લેન્ડિંગ પ્રોગ્રામ (EBP) હેઠળ પેટ્રોલિયમ મંત્રાલય દ્વારા ઇથેનોલ પ્રાપ્તિ માટે સહકારી ખાંડ મિલોને ખાનગી કંપનીઓની સમકક્ષ રાખવામાં આવશે. શેરડીના બગાસમાંથી સહઉત્પાદન પાવર પ્લાન્ટ સ્થાપવાની પણ યોજના છે. આ પગલાંથી સહકારી સુગર મિલોનો બિઝનેસ વિસ્તરશે અને તેમનો નફો વધશે.

(ઈ) રાષ્ટ્રીય સ્તરે ત્રણ નવી બહુ-રાજ્ય મંડળીઓ

31. નિકાસ માટે નવી રાષ્ટ્રીય સ્તરની બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળી

મલ્ટી-સ્ટેટ કોઓપરેટિવ સોસાયટી એક્ટ, 2002 હેઠળ, સહકારી ક્ષેત્રમાંથી નિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે એક અમ્બ્રેલા સંસ્થા તરીકે નવી નેશનલ કોઓપરેટિવ એક્સપોર્ટ્સ લિમિટેડની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. જિલ્લા, રાજ્ય, રાષ્ટ્રીય સ્તરના સંઘો અને બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળીઓ સહિત પ્રાથમિકથી રાષ્ટ્રીય સ્તર સુધીની સહકારી મંડળીઓ તેના સભ્ય બની શકે છે. આ મંડળી દ્વારા ખેડૂતોના ઉત્પાદનોની નિકાસમાં સરળતા રહેશે અને ખેડૂતોને તેમના ઉત્પાદનોના સારા ભાવ મળશે.

32. પ્રમાણિત બીજ માટે નવી રાષ્ટ્રીય સ્તરની બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળી

મલ્ટી-સ્ટેટ કોઓપરેટિવ સોસાયટીઝ એક્ટ, 2002 હેઠળ, નવી ભારતીય બીજ સહકારી સમિતિ લિમિટેડની સ્થાપના એક જ બ્રાન્ડ નામ હેઠળ સુધારેલા બીજની ખેતી, ઉત્પાદન અને વિતરણ માટે અમ્બ્રેલા સંસ્થા તરીકે કરવામાં આવી છે. રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સહકારી મંડળીઓ (પ્રાથમિક, જિલ્લા, રાજ્ય સ્તર) તેના સભ્યો બની શકે છે. આ મંડળી ખેડૂતોને સુધારેલા બિયારણની ઉપલબ્ધતા વધારશે, પાકની ઉત્પાદકતામાં વધારો કરશે અને ખેડૂતોની આવકમાં વધારો કરશે.

33. જૈવિક ખેતી માટે નવી રાષ્ટ્રીય સ્તરની બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળી

નેશનલ કોઓપરેટિવ ઓર્ગેનિક્સ લિમિટેડની સ્થાપના મલ્ટી-સ્ટેટ કોઓપરેટિવ સોસાયટી એક્ટ, 2002 હેઠળ એક અમ્બ્રેલા સંસ્થા તરીકે કરવામાં આવી છે જે પ્રમાણિત અને અધિકૃત જૈવિક ઉત્પાદનોના ઉત્પાદન, વિતરણ અને માર્કેટિંગ માટે કામ કરશે. જિલ્લા, રાજ્ય, રાષ્ટ્રીય સ્તરના સંઘો, બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળીઓ અને ખેડૂત ઉત્પાદક સંગઠનો (FPOs) સહિત પ્રાથમિકથી રાષ્ટ્રીય સ્તરની સહકારી મંડળીઓ તેના સભ્યો બની શકે છે. આનાથી જૈવિક ઉત્પાદનોનું ઉત્પાદન વધશે અને ખેડૂતોના નફામાં વધારો થશે.

(એફ) સહકારી ક્ષેત્રમાં શિક્ષણ અને તાલીમ

34. વિશ્વની સૌથી મોટી સહકારી યુનિવર્સિટીની સ્થાપના

સહકારી શિક્ષણ, તાલીમ, કન્સલ્ટન્સી, સંશોધન અને વિકાસ માટે રાષ્ટ્રીય સહકારી યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરવાનું આયોજન કરવામાં આવી રહ્યું છે. આ યુનિવર્સિટી પ્રશિક્ષિત માનવશક્તિનો ટકાઉ, પર્યાપ્ત અને ગુણવત્તાયુક્ત પુરવઠો સુનિશ્ચિત કરશે અને હાલના કર્મચારીઓની ક્ષમતા નિર્માણ માટે કાર્ય કરશે. આ યુનિવર્સિટી તેના પ્રકારની પ્રથમ, સહકારી ક્ષેત્રની વિશિષ્ટ યુનિવર્સિટી હશે.

35. સહકારી શિક્ષણ અને તાલીમની નવી યોજના

સહકારી મંડળીઓને એક મજબૂત આર્થિક સંસ્થા બનાવવા, સહકારી ચળવળને વ્યાપક અને મજબૂત બનાવવા, VAMNICOM, NCCT અને JCTCની ફેકલ્ટીની ક્ષમતા બનાવવા, સહકારી મંડળીઓના મહત્વના ક્ષેત્રો પર ગુણવત્તાયુક્ત સંશોધન અને અભ્યાસને પ્રોત્સાહન આપવા વગેરે માટે આ યોજના જરૂરી છે. આ સંદર્ભે, પ્રારંભિક હિતધારકો સાથે પરામર્શ કરવામાં આવી રહ્યો છે અને આગામી ત્રણ મહિનામાં યોજના ઘડવાનું લક્ષ્યાંક છે.

36. NCCT મારફતે તાલીમ અને જાગૃતિને પ્રોત્સાહન

નેશનલ કાઉન્સિલ ફોર કોઓપરેટિવ ટ્રેનિંગ (NCCT), સહકાર મંત્રાલય હેઠળની એક સ્વાયત્ત સોસાયટી, રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના સહકારી વિભાગોના કર્મચારીઓ સહિત સમગ્ર દેશમાં સહકારી મંડળીઓના કર્મચારીઓ, સભ્યો અને બોર્ડના સભ્યો માટે સહકારી શિક્ષણ અને તાલીમ કાર્યક્રમોનું આયોજન કરે છે. તે દેશભરમાં ફેલાયેલી તેની 20 ઘટક તાલીમ સંસ્થાઓ દ્વારા આ કાર્યક્રમોનું સંચાલન કરે છે, જેમાંથી VAMNICOM (વૈકુંઠ મહેતા નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઑફ કોઓપરેટિવ મેનેજમેન્ટ) રાષ્ટ્રીય સ્તરની સંસ્થા છે. આ ઉપરાંત, રાજ્ય સ્તરની 14 અને પ્રાદેશિક સ્તરની પાંચ સંસ્થાઓ છે. સમગ્ર દેશમાં સહકારી સહભાગીઓ, કામદારો અને વ્યાવસાયિકો માટે 1740 તાલીમ કાર્યક્રમોના લક્ષ્યાંક સામે NCCT એ વર્ષ 2022-23માં 3287 તાલીમ કાર્યક્રમો હાથ ધર્યા હતા. વધુમાં, આ સમયગાળા દરમિયાન, કાઉન્સિલે લગભગ 2,01,507 સહભાગીઓને તાલીમ પૂરી પાડી હતી, જે નિર્ધારિત 43,500 સહભાગીઓ કરતાં પાંચ ગણી વધારે છે. NCCT

દ્વારા સહકારી મંડળીઓ માટે સ્થાનિક ભાષાઓમાં વ્યાવસાયિક વિકાસ યોજનાઓ (હાલના DPR પર આધારિત) તૈયાર કરવામાં આવી રહી છે.

(જી) નવી રાષ્ટ્રીય સહકાર નીતિ અને નવો રાષ્ટ્રીય સહકારી ડેટાબેઝ

37. નવી રાષ્ટ્રીય સહકાર નીતિની રચના

'સહકાર દ્વારા સમૃદ્ધિ'ની વિભાવનાને સાકાર કરવા માટે નવી સહકાર નીતિ ઘડવા માટે ભૂતપૂર્વ કેન્દ્રીય મંત્રી શ્રી સુરેશ પ્રભુના નેતૃત્વમાં વિવિધ રાજ્યો અને સમગ્ર દેશમાંથી નિષ્ણાતો અને હિતધારકોનો સમાવેશ કરતી 49 સભ્યોની બનેલી બહુવિધ અને રાષ્ટ્રીય સ્તરની સમિતિની રચના કરવામાં આવી છે. અત્યાર સુધીમાં, નિષ્ણાત સમિતિની 9 બેઠકો યોજવામાં આવી છે, જે દરમિયાન હિતધારકો સાથે વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવી હતી અને નવી રાષ્ટ્રીય સહકાર નીતિ ટૂંક સમયમાં તૈયાર થવાની અપેક્ષા છે.

38. નવો રાષ્ટ્રીય સહકારી ડેટાબેઝ

રાજ્ય સરકારોના સહયોગથી સહકાર મંત્રાલય દ્વારા એક વ્યાપક, અધિકૃત અને અપડેટેડ રાષ્ટ્રીય સહકારી ડેટાબેઝ વિકસાવવાનું કામ તબક્કાવાર કરવામાં આવી રહ્યું છે. પ્રથમ તબક્કા હેઠળ, 28 ફેબ્રુઆરી, 2023 ના રોજ PACS, ડેરી અને મત્સ્ય ઉદ્યોગની લગભગ 2.64 લાખ મંડળીઓનું મેપિંગ પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું છે. બીજા તબક્કામાં, રાષ્ટ્રીય સહકારી મંડળીઓ અને સંઘોનું મેપિંગ કરવામાં આવ્યું છે. ત્રીજા તબક્કા હેઠળ, અન્ય તમામ ક્ષેત્રોની લગભગ 5.8 લાખ સહકારી મંડળીઓને ડેટાબેઝમાં સામેલ કરવામાં આવી રહી છે, જે જૂન, 2023 સુધીમાં પૂર્ણ કરવાનો લક્ષ્યાંક રાખવામાં આવ્યો છે.

(એચ) GeM પોર્ટલ પર 'ખરીદનાર' તરીકે સહકારી મંડળીઓનો સમાવેશ

39. કેન્દ્રીય કેબિનેટે 1લી જૂન, 2022ના રોજ સરકારી ઈ-માર્કેટપ્લેસ (GeM) પર 'ખરીદનાર' તરીકે નોંધણી કરાવવા માટે સહકારી મંડળીઓને મંજૂરી આપી છે. સહકારી મંડળીઓ હવે GeM ના સિંગલ પ્લેટફોર્મ પર દેશભરમાં ઉપલબ્ધ લગભગ 60 લાખ અધિકૃત વિક્રેતાઓ/સેવા પ્રદાતાઓ પાસેથી ખરીદી કરી શકશે. અત્યાર સુધીમાં 550 થી વધુ સહકારી મંડળીઓ GeM પોર્ટલ પર

ખરીદદારો તરીકે ઓનબોર્ડ કરવામાં આવી છે. વધુમાં, સહકારી મંડળીઓને પણ GeM પર વિક્રેતા તરીકે નોંધણી કરાવવા માટે પ્રેરિત કરવામાં આવી રહી છે.

(આઇ) રાષ્ટ્રીય સહકારી વિકાસ નિગમ (એનસીડીસી)નું વિસ્તરણ

40. NCDC દ્વારા વિવિધ ક્ષેત્રોમાં સહકારી મંડળીઓ માટેની નવી યોજનાઓ શરૂ કરવામાં આવી છે જેમ કે સ્વ-સહાય જૂથો માટે 'સ્વયંશક્તિ સહકાર'; લાંબા ગાળાના કૃષિ ધિરાણ માટે 'દીર્ઘવધિ કૃષક સહકાર'; ડેરી માટે 'ડેરી સહકાર' અને મહિલા સહકારી સંસ્થાઓ માટે 'નંદિની સહકાર' વગેરે. નાણાકીય વર્ષ 2022-23માં, NCDC એ રૂ. 41,025 કરોડ (કામચલાઉ) ની નાણાકીય સહાય વિતરિત કરી હતી જે 2021-22 માં રૂ. 34,221 કરોડની ફાળવણી કરતાં લગભગ 20% વધારે છે. સહકારી ક્ષેત્રમાં ખૂબ જ જરૂરી ભંડોળના પ્રવાહને વધારવા માટે, NCDC એ તેની કાર્યક્ષમતા અને ભૌગોલિક ફેલાવાને વધારીને આગામી પાંચ વર્ષમાં દર વર્ષે લગભગ રૂ. 3 લાખ કરોડની લોન વિતરણની કલ્પના કરી છે. તમામ રાજ્યો અને રાજ્ય સહકારી મંડળીઓ NCDCની લોન યોજનાઓનો લાભ લઈ શકે છે.

(જે) સેન્ટ્રલ રજિસ્ટ્રાર ઓફિસને મજબૂતીકરણ

41. સેન્ટ્રલ રજિસ્ટ્રારની ઓફિસનું કમ્પ્યુટરાઇઝેશન

મલ્ટિ સ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઝ (MSCS) એક્ટ, 2002ના સંચાલન માટે કેન્દ્રીય રજિસ્ટ્રારનું કાર્યાલય જવાબદાર છે. મલ્ટિ-સ્ટેટ કોઓપરેટિવ સોસાયટીઝ માટે ડિજિટલ ઇકોસિસ્ટમ બનાવવા માટે સેન્ટ્રલ રજિસ્ટ્રારની ઑફિસનું કમ્પ્યુટરાઇઝેશન કરવામાં આવી રહ્યું છે. સૉફ્ટવેર સેન્ટ્રલ રજિસ્ટ્રાર ઑફિસમાં ઇલેક્ટ્રોનિક વર્ક ફ્લો દ્વારા સમયમર્યાદામાં એપ્લિકેશન્સ અને સેવા વિનંતીઓની પ્રક્રિયા કરવામાં મદદ કરશે. તેમાં OTP આધારિત યુઝર રજીસ્ટ્રેશન, MSCS એક્ટ અને નિયમોના પાલન માટે ચકાસણીની ચકાસણી, વીસી દ્વારા સુનાવણી, નોંધણી પ્રમાણપત્ર અને અન્ય સંદેશાવ્યવહાર, ઇલેક્ટ્રોનિક રીતે જોગવાઈઓ હશે. આ કમ્પ્યુટરાઇઝેશન પ્રોજેક્ટ નવા MSCS ની નોંધણી કરવામાં નોંધપાત્ર મદદ કરશે અને તેમના વ્યવસાય કરવામાં સરળતાને પણ પ્રોત્સાહન આપશે.

42. બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળીઓ (સુધારા) વિધેયક, 2022

બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળીઓ (સુધારા) વિધેયક, 2022 2022નો ઉદ્દેશ બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળીઓમાં 97મા બંધારણીય સુધારાની જોગવાઈઓને સામેલ કરવા અને શાસનને મજબૂત કરવા, પારદર્શિતા વધારવા, જવાબદારી વધારવા, ચૂંટણી પ્રક્રિયામાં સુધારો વિગેરે કરવા માટે બહુ-રાજ્ય સહકારી મંડળી અધિનિયમ, 2002માં સુધારો કરવાનો છે. આ વિધેયક 7 ડિસેમ્બર, 2022 ના રોજ લોકસભામાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું, અને 20 ડિસેમ્બર, 2022 ના રોજ બંને ગૃહોની સંયુક્ત સંસદીય સમિતિને મોકલવામાં આવ્યું હતું. સંયુક્ત સમિતિ દ્વારા અહેવાલ મુજબ, વિધેયકની વિચારણા અને પસાર થવાની સૂચના આપવામાં આવી છે. 22.03.2023 ના રોજ લોકસભામાં. આ વિધેયક સંસદના આગામી સત્રમાં વિચારણા અને પાસ થવા માટે રજૂ કરવામાં આવનાર છે.

(કે) અન્ય પહેલ

43. કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસ બેંકો **(ARDBs)** નું કમ્પ્યુટરાઇઝેશન

લાંબા ગાળાના સહકારી ધિરાણ માળખાને મજબૂત કરવા માટે, સહકાર મંત્રાલય કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસ બેંકો (ARDBs) ના કમ્પ્યુટરાઈઝેશનનો પ્રોજેક્ટ હાથ ધરી રહ્યું છે. તેમાં હાર્ડવેર પ્રાપ્તિ, વ્યાપક એન્ટરપ્રાઇઝ રિસોર્સ પ્લાનિંગ (ERP) સોલ્યુશન્સ, ડિજિટાઇઝેશન, તાલીમ અને સહાય પૂરી પાડવા અને સોફ્ટવેરની જાળવણી વગેરે જેવા વિવિધ ઘટકો હશે. આ યોજનામાં થતા ખર્ચના 25 ટકા ARDB અને બાકીના 75 ટકા કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવશે. કમ્પ્યુટરાઇઝેશન ARDB ને વિવિધ લાભો પ્રદાન કરશે, જેમ કે વધેલી કાર્યક્ષમતા, ઝડપી લોન વિતરણ, વ્યવહાર ખર્ચમાં ઘટાડો, પારદર્શિતામાં વધારો અને ચૂકવણીની ઓછી અસંતુલન વગેરે.

44. સહારા ગ્રૂપ ઓફ સોસાયટીના રોકાણકારોને રિફંડ

સહકાર મંત્રાલયની અરજી પર, માનનીય સુપ્રિમ કોર્ટે તારીખ 29.03.2023 ના આદેશ દ્વારા સહારા-સેબીના રિફંડ ખાતામાંથી 5000 કરોડ રૂપિયા મલ્ટી-સ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઝના સેન્ટ્રલ રજિસ્ટ્રારને માન્ય રકમના વિતરણ માટે સહારા ગ્રુપની 4 સહકારી મંડળીઓ (સહારા ક્રેડિટ કોઓપરેટિવ લિ., સહારાયન યુનિવર્સલ મલ્ટીપર્પઝ સોસાયટી લિ., હમારા ઈન્ડિયા ક્રેડિટ કોઓપરેટિવ સોસાયટી લિ. અને સ્ટાર્સ મલ્ટીપર્પઝ કોઓપરેટિવ સોસાયટી લિ.)ના થાપણદારોના

લેણાં ટ્રાન્સફર કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. સ્ટોકહોલ્ડિંગ ડોક્યુમેન્ટ્સ મેનેજમેન્ટ સર્વિસીસ લિમિટેડ (SDMSL) ને માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના આદેશનું પાલન કરીને કેન્દ્રીય રજિસ્ટ્રાર દ્વારા વિતરણ માટે જસ્ટિસ શ્રી આર. સુભાષ રેડ્ડી (નિવૃત્ત) અને એમિકસ ક્યુરી એડવોકેટ શ્રી ગૌરવ અગ્રવાલની રાહબરી અને દેખરેખ હેઠળ પારદર્શક ડિજિટલ સિસ્ટમ (પોર્ટલ) વિકસાવવા માટે જોડવામાં આવી છે. રિફંડ પ્રક્રિયાની દેખરેખ માટે ઉપરોક્ત દરેક સમિતિઓ માટે સેન્ટ્રલ રજિસ્ટ્રાર દ્વારા ચાર અધિકારીઓ ઓન સ્પેશિયલ ડ્યુટી (OSDs)ની પણ નિમણૂક કરવામાં આવી છે. પોર્ટલના માધ્યમથી, યોગ્ય ઓળખાણ અને તેમની થાપણો અને દાવાઓના પુરાવા સબમિટ કર્યા પછી, યોગ્ય રીતે થાપણદારોના સંબંધિત બેંક ખાતામાં ચુકવણી પારદર્શક રીતે કરવામાં આવશે. સેન્ટ્રલ રજિસ્ટ્રાર ઑફિસ ટૂંક સમયમાં આ સોસાયટીઓના રોકાણકારોને પોર્ટલ દ્વારા રિફંડ માટે અરજી કરવા માટે જણાવવા માટે એક પ્રેસ રિલીઝ જારી કરશે.

45. રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારની ઓફિસના કમ્પ્યુટરાઇઝેશન માટેની યોજના

સહકારી મંડળીઓ માટે વ્યવસાય કરવાની સરળતા વધારવા અને તમામ રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં પારદર્શક કાગળ રહિત નિયમન માટે ડિજિટલ ઇકોસિસ્ટમ બનાવવા માટે, સહકાર મંત્રાલય દ્વારા રાજ્ય રજિસ્ટ્રાર કચેરીઓના કમ્પ્યુટરાઇઝેશન માટેની યોજના તૈયાર કરવામાં આવી રહી છે. આ યોજના હેઠળ વિકસાવવામાં આવેલ સોફ્ટવેર સંબંધિત રાજ્ય/યુટીના સહકારી અધિનિયમ પર આધારિત હશે. મંત્રાલય આ યોજના ઘડવા માટે તમામ રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના રજિસ્ટ્રાર સાથે વાતચીત કરી રહ્યું છે અને ટૂંક સમયમાં તેને કેન્દ્રીય પ્રાયોજિત યોજના તરીકે પ્રસ્તાવિત કરવામાં આવશે.

***